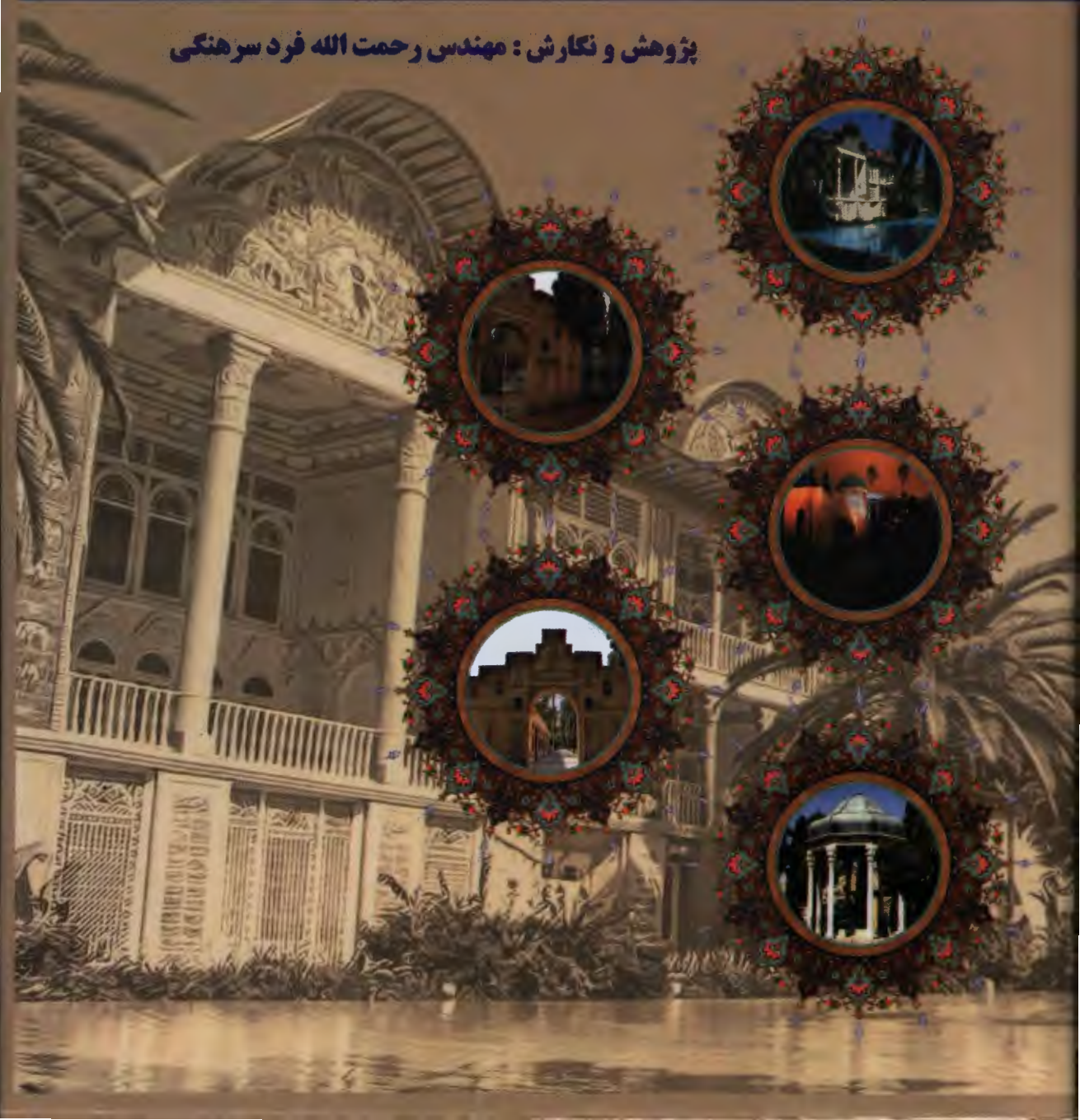

گفته‌ها
و
ناگفته‌ها

افسانه شیراز همراه با ۹۰ سال حکایت باغ ارم

پژوهش و نگارش: مهندس رحمت الله فرد سرهنگی

The Legend of Shiraz

باغ گیاهشناسی ارم (شیراز)
ERAM BOTANICAL GARDEN

UNESCO WORLD HERITAGE SITE

جایگاه ملی میراث جهانی یونسکو

Eram Botanical Garden was established during the era of Saljuqhid dynasty (1037-1193 AD). Consequently , Eram Garden has a history of more than 900 years and may be accounted as the oldest garden in Iran. The garden has permanently been used as a private residence by the kings of Fars territory and the local rulers of the time of which SHAH SHEIKH ABUL HAQQ INJU (1322-1336AD) and KARIM KHAN of Zandye dynasty (1749-1793 AD), are more conspicuous. After the fall of Zandye dynasty, the chiefs of GHASHGHAEI tribe used the garden as their private dwelling . JAANI KHAN and his son, built a traditional tribal building in the garden some 145 years ago. Then, one of Shirazi honourable land lords , and a local ruler in Fars province, HAJ NASIR-AL-MOLK, the most famous man of NASEREDDIN SHAH GHAJAR period (1845-1894 AD) purchased the garden from the chiefs of GHASHGHAEI tribe and built the present lovely building in it. In the year 1980 Shiraz University changed the garden into a botanical garden in which various plant species, cultivars (and rare local flowers) are grown. In the year 2008, the garden was admitted as a research center for botanical studies. The old building of Eram garden is located on the West side of the garden facing the East side and is definitely considered by all local and foreign masons as a masterpiece of QAJAR era regarding many aspects of aesthetic values such as mural painting, chiseling, woodworking, mirror work, stucco work, architecture, tiling, brick work and lithography. Since the construction of Eram garden has been made at the time of NASEREDDIN SHAH rule, then the architectural styles of ZANDYE and SAFAVID eras were naturally used. It is a 3 storey building with galvanised roof. The seven color tile work used throughout the building has made the façade of the building very impressive and eye-catching. The large pond in front of the building and four Canary island palms around it have doubled the beauty of the building. "The garden panoramic views, the aroma of flowers, the splendid statures of old cypress trees and the grandeur of ancient buildings attract visitors from all over the world every year."

کتابخانه ملی ایران

افسانه شیراز
همراه با ۹۰۰ سال حکایت باغ ارم
«گفته‌ها و ناکفته‌ها»

پژوهش و نگارش:
مهندس رحمت‌الله فرد سرهنگی

انتشارات نوید شیراز

سرشناسه	: فردسرهنگی، رحمت‌الله، ۱۳۲۵ -، گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور	: افسانه شیراز همراه با ۹۰۰ سال حکایت باغ ارم: گفته‌ها و ناگفته‌ها/ پژوهش و نگارش: رحمت‌الله فردسرهنگی.
مشخصات نشر	: شیراز: نوید شیراز، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۴۰۰ ص: مصور (بخشی رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۲-۴۶۱-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: باغ ارم
موضوع	: باغ‌ها -- ایران -- شیراز
رده بندی کنگره	: DSR ۲۰۹۷/۴۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۶۳۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۷۳۶۱۳۰

افسانه شیراز همراه با ۹۰۰ سال حکایت باغ ارم گفته‌ها و ناگفته‌ها

پژوهش و نگارش: مهندس رحمت‌الله فرد سرهنگی

حروفچینی: فاطمه ارجمندزاده ○ صفحه آرایی: نجمه اسکندری

لیتوگرافی: طاووس رایانه ○ چاپ: نقش طاووس ○ شمارگان: ۱۰۰۰ جلد ○ چاپ اول: ۱۳۹۴

حق چاپ محفوظ و متعلق به نگارنده است

ناظر چاپ: اسماعیل حامدی فر

ناشر: انتشارات نوید شیراز

دفتر شیراز - تلفن ۳۲۲۲۶۶۶۱-۶۲ نمابر ۳۲۲۲۹۶۷۶-۷۱

دفتر تهران - تلفن ۸۸۹۰۵۹۴۵ نمابر ۸۸۹۲۱۵۲۲-۲۱

پست الکترونیکی: Navideshiraz.pub@Gmail.com

وب سایت: www.navideshiraz.com

ISBN: 978-600-192-461-3

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۲-۴۶۱-۳

این کتاب را

به روح بزرگ مادرم تقدیم می کنم

به نام خداوند جان و خرد

گفتار ناشر

آقای رحمت اله فرد سرهنگی متولد شهر شیراز دوره دبیرستان را در دبیرستان شاهپور شیراز بی پایان رسانده و درجه مهندسی کشاورزی را در سال ۱۳۴۹ از دانشگاه پهلوی (شیراز) دریافت داشته‌اند، سپس با استفاده از بورس تحصیلی وزارت علوم، عازم استرالیا شده و از دانشگاه فدرال استرالیا در شهر کانبرا موفق به اخذ درجه فوق لیسانس در رشته اقتصاد و توسعه کشاورزی شده‌اند.

با شروع انقلاب اسلامی و با هدف خدمت به میهن اسلامی به کشور مراجعت نموده و در وزارت نیرو در مسئولیت‌های مختلف خدمت کرده‌اند، با توجه به اطلاعات جامع ایشان در امور میراث فرهنگی و گردشگری و تسلط کامل به زبان انگلیسی، راهنمای گردشگران داخلی و خارجی را نیز بعهده داشته‌اند، کارشناسی رسمی دادگستری در رشته کشاورزی، همکاری با روزنامه‌ها و نشریات فارس از دیگر فعالیت‌های مؤلف این کتاب می‌باشد.

شهر فرهنگی، تاریخی شیراز که از دیرباز همواره در رشد و پرورش چهره‌های درخشان با اندیشه‌های تأثیرگذار در حوزه‌های گوناگون علمی، فرهنگی، هنری و اجتماعی تأثیر گذار بوده و با نگاهی هر چند کوتاه به گذشته این شهر و خدمات ارزشمند و ماندگار بزرگان عالمان و خیرین متعصب و دوستداران این شهر پر رمز و راز و آثار گرانبغری که در گوشه گوشه شهر با شیوانه عشق و علاقه از خود به جای گذاشته‌اند واقعیت‌ها و اهمیت کار سترک و جاودانه این شیرازبان با همت، هنرمند و خادم به هم شهریان و هم وطنان خود بخوبی آگاه می‌شویم، معرفی و آشنایی با آثار، و هنر هنرمندان، معماران و بنیانگذاران، این افتخارات، همتی می‌خواهد و عشقی فراوان که ادای دینی است به بزرگان، پیشکسوتان و انسان‌های گرانبغری که در جاودانگی و شهره شدن این شهر تلاش کرده‌اند،

جناب آقای مهندس رحمت الله فرد سرهنگی را از خیلی سال پیش می‌شناسم، ایشان از جمله شهروندان شیرازی است که خصوصیات یک شیرازی اصیل را دارا می‌باشد، دغدغه مانایی، حفظ احیاء نام و آثار به جا مانده این افتخارات را با تمام وجود دارد که حاصل این عشق و علاقه به زادگاه خود کتابی است که بخشی از تحقیق و پژوهش ایشان در مورد شهر شیراز و یکی از صدها باغ این شهر، باغ ارم می‌باشد که بی‌تردید حرف‌ها و مطالب تازه‌ای را ارائه می‌دهند.

هر چند در گذشته نیز افرادی در زمینه شیراز شناسی و نقش تاریخ و تمدن و فرهنگ این دیار همیشه سرافراز، کتاب‌های ارزشمندی ارائه داده‌اند که می‌توان به نام‌های استادان گرانقدری همانند زنده‌یاد علی سامی، حسن امداد، کرامت افسر، ایرج خدیش و اشاره کرد اما باید پذیرفت که با بهره‌گیری از امکانات و تکنولوژی‌های مدرن روز می‌توان بسیاری از ناگفته‌های سودمند این شهر را بصورت نوشتاری و تصویری تهیه و در اختیار علاقمندان و دوستداران شهر همیشه سرافراز شیراز، قرار داد که آقای مهندس سرهنگی فصل تازه‌ای از این تحقیق و پژوهش را گشوده‌اند که امید است موجب ایجاد انگیزه در دیگر افراد محقق به ویژه جوانان گردد. ضمن سپاس از این پژوهشگر گرامی، ناشر و مؤلف محترم از نظریات، پیشنهادات و مطالب ارزنده هم‌شهریان گرامی استقبال و آن‌ها را در چاپ‌های بعدی مورد استفاده قرار خواهند داد.

مقدمه مهندسين مشاور پارس فرازيند

باغ در فرهنگ و تاريخ ايران چيزي به مراتب بيشتر و فراتر از مجموعه‌اي از درخت و گل و گياه است. باغ ايراني تركيبى بديع از آب و خاک و گياه و معماری و نظم و ترتيب همراه با آواز و پرواز پرندگان و صدای حرکت آب در لابه‌لای ردیف درختان و نقاشی بی‌همتایی از گل‌های رنگارنگ و معطر است که نه تنها چشم و گوش بلکه روح انسان را می‌نوازد و در آن دلپذیرترین نوع آرامش موج می‌زند. به عبارت دیگر باغ ترکیبی شاعرانه از عناصر مهم حیات است که انسان ايراني با خلق آن کوشش کرده تصور خود از بهشت را نشان دهد. باغ ايراني در هر گوشه‌اي از حوزه‌ي پهنای فرهنگي ايران که یافت شود مانند یک دیوان شعر نماینده‌ي حضور فرهنگ ايران زمین است. همان‌طور که دیوان شعر را شاعری چیره‌دست با ترکیب واژه‌ها و جمله‌ها و به نظم درآوردن آن‌ها ساخته و از خود به یادگار گذاشته، باغ ايراني هم گروهی از باغبان‌ها، گلکاران، آبیاران، معماران، مهندسان و طراحان باغ به وجود آورده‌اند. این مجموعه‌ي هنرمند را به زبان امروز می‌توان مهندسان مشاور باغ‌ساز نامید. هر چند آن‌ها نه شرکتی داشته‌اند نه گزارشی می‌نوشته‌اند. اما امروز ما آثار کار آنان را از پس هزاره‌ها می‌بینیم و به آنها آفرین می‌گوییم.

شرکت مهندسی مشاور پارس فرازيند به حکم رسالتی که به گردن خود احساس می‌کند و به پاس خدمات آن مهندسين مشاور گمنام باغ‌ساز، تصميم گرفت یکی از مهم‌ترین و پراوازه‌ترین باغ‌های شیراز را که همانا باغ

ارم است مطالعه و جزییاتی از تاریخ، معماری و گیاهشناسی آن را روشن نماید. این بود که این مهم را به عهده‌ی یکی از کارشناسان خبره و باسابقه‌ی شرکت آقای مهندس رحمت‌الله فرد سرهنگی که دستی هم در تاریخ دارد واگذار کرد. کتاب حاضر نتیجه‌ی بررسی‌های چند ساله‌ی اوست. تا چه افتد و چه در نظر آید.

فهرست مطالب

۱۵	پیشگفتار:
۲۱	مقدمه:
۲۹	کتاب اول: تاریخ و سرگذشت باغ ارم
۳۱	فصل اول: تعریف باغ ارم
۳۳	تعریف باغ « ارم »
۴۵	علت انتخاب باغ ارم در نگارش کتاب:
۴۷	منزلت آب
۵۰	افسانه آب در عصر ساسانیان
۵۳	ناهید یا آناهیتا
۶۲	منزلت باغ از نگاه دونالد ویلبر آمریکایی و شاعران بزرگ و جاویدان ایران
۶۶	آیا باغ‌ها از اماکن مقدس محسوب می شوند؟!:
۷۰	جشن آتش:
۷۰	نهادینه شدن فرهنگ احترام به عناصر مقدس:
۷۹	فصل دوم: تاریخچه و سرگذشت باغ ارم
۹۱	مالکین باغ ارم از دوره سلجوقی تا بحال
۱۰۰	ورود فرزندان صولت الدوله به باغ ارم
۱۰۴	بخشی از خاطرات آقای قوامی از وقایع اتفاقیه در باغ ارم
۱۲۱	فصل سوم: معماری باغ ارم و جزئیات ساختاری باغ گیاهشناسی ارم
۱۳۳	معماران ایرانی
۱۳۳	تلفیق ذوق و هنر در احداث باغ‌های ایرانی
۱۳۶	طرح‌ها و نقشه‌های باغ‌های ایرانی
۱۳۶	معماری ایرانی یا معماری پارسی
۱۳۷	اهمیت و جایگاه نقش و نگارها در معماری ایرانی
۱۴۰	منشاء و مبداء باغ‌ها
۱۴۲	تاریخ پیدایش باغ‌ها در ایران

۱۴۶		شیوه‌ها و سبک‌های باغ‌های ایرانی
۱۴۶		جدول سبک باغ‌های ایرانی
۱۴۸		معماری باغ ارم
۱۵۳		۱- ورودی اصلی باغ ارم
۱۵۳		۲- گلستان رز
۱۵۸		۳- محل فرود بال‌گرد
۱۵۸		۴- آب نما
۱۵۸		۵- ساختمان اداری
۱۵۸		۶- خدمات فروشگاه
۱۶۰		۷- عمارات باغ ارم
۱۶۷		الف- طبقه زیرین
۱۷۰		ب- طبقه دوم
۱۷۱		ج- طبقه سوم
۱۷۳		د- هلالی‌ها
۱۷۳		شرح هلالی‌ها:
۱۷۶		هزاره‌های ساختمان اصلی باغ ارم
۱۷۹		الف- در ورودی دو لنگه چوبی
۱۸۹		۸- نازنجستان اندرونی
۱۸۹		۹- ساختمان اندرونی
۱۹۳		۹-۱- حمام باغ ارم
۱۹۸		۱۱- در شماره ۴
۲۰۱		۱۳- برکه گیاهان آبزی
۲۰۲		۱۴- باغ اناری
۲۰۳		۱۵- گل های پیازی
۲۰۳		۱۶- گیاهان دارویی
۲۰۳		۱۷- آبریزگاه‌ها
۲۰۳		۱۸- نمازخانه
۲۰۳		۱۹- اتاق باغبانان
۲۰۳		۲۰- باغ ازگیل
۲۰۵		۲۱- گود پذیرایی

۲۰۶	پرچین‌ها
۲۰۷	شکل سازی با گیاهان
۲۰۸	بنه گاه محل نشستن
۲۰۹	نارنجستان
۲۰۹	باغ گیاه شناسی
۲۱۵	گلخانه گیاهان درون خانه‌ای
۲۱۸	در قدیمی باغ ارم یا در شماره ۲
۲۲۳	خیابان سرو ناز
۲۲۳	گل های فصلی
۲۲۴	کارگاه تولید گیاهان
۲۲۴	خزانه
۲۲۴	گلخانه
۲۲۶	پارکینگ اختصاصی
۲۲۶	در شماره ۳
۲۲۶	باغ گیاهشناسی
۲۲۷	بلوار دانشجو
۲۲۷	میدان ارم
۲۲۷	بلوار ارم
۲۲۷	موزه سنگ
۲۲۹	توصیف باغ ارم از منظر فرصت‌الدوله شیرازی در کتاب آثار عجم
فصل چهارم: توصیف سرونواز و بررسی وضعیت گیاهی شناسی باغ ارم و موزه گیاهی	
۲۳۱	آن-سامانه های آبیاری باغ ارم
۲۳۳	الف- سرو ناز در باغ گیاه شناسی ارم
۲۴۶	سروها نماد قدیمی و منحصر به فرد در باغ ارم
۲۵۰	شرح وضعیت سامانه های آبیاری بکار رفته در باغ ارم
۲۵۹	کتاب دوم افسانه شیراز-شهر رازها
۲۶۱	افسانه شیراز- شهر رازها
۲۷۰	بررسی بخشی از کتاب هزار مزار در ارتباط با هفت نوبت از گورستانهای شیراز
۲۸۰	سیری در باغات قدیمی شیراز و آشنایی با آنها
۲۸۵	دلایل عمده کاهش باغ‌های شیراز

۲۸۷	 برای حفظ باغ‌ها چه باید کرد؟
۲۹۱	 توصیف شیراز از منظر احمدابن ابی یعقوب و ابن قتیبه دینوری
۲۹۲	 توصیف شیراز از منظر حافظ ابرو
۲۹۷	 راز جاودانگی شیراز
۲۹۹	 عقاید پروفیسور آرتور آپهام پوپ درباره ایران
۳۰۰	 شهر شیراز پایتخت ایران در دوره‌های مختلف
۳۰۳	 شیخ مفیدی و تذکره مرآت الفصاحیه
۳۰۶	 شیرازنامه به تالیف زرکوب شیرازی با تصحیح و توضیح اکبر نحوی
۳۱۲	 شیراز در شعر شاعران
۳۱۳	 ۱- نام و بنیاد شیراز
۳۱۴	 ۲- وضعیت شیراز
۳۱۶	 ۳- شیراز و شاعران جهان
۳۱۸	 ۴- فردوسی و شیراز
۳۱۸	 ۵- شیراز و سعدی
۳۲۰	 ۶- شیراز و حافظ
۳۲۲	 ۷- شیراز در شعر شاعران ایران
۳۲۶	 ۸- شیراز و شاعران فارس
۳۳۳	 ۹- شیراز در فرهنگ مردم
۳۳۶	 ۱۰- شیراز و شوخ طبعی
۳۴۰	 ۱۱- شیراز و اتفاقات و حوادث
۳۴۵	 ۱۲- شیراز در اشعاری به گویش شیرازی
۳۴۶	 ۱۳- شیراز در ترانه‌ها و تصنیف‌ها
۳۴۸	 ۱۴- کتاب‌شناسی شیراز
۳۵۲	 وصف شاه شجاع به نقل از کتاب نزهت الاخبار
۳۵۳	 افسانه جوانمردی و سخاوتهای شاه شجاع
۳۵۵	 خلاصه مضامین نامه شاه شجاع به امیر تیمور گورگانی
۳۵۶	 تأثیر مکتب و شیوه و نگارش شیخ سعدی در مکاتبات درباری آل مظفر
۳۵۹	 گذری و اشاره‌ای بر دانشنامه آثار تاریخی فارس
۳۶۳	 منابع

پیشگفتار:

در فرهنگ کشور ما که به لحاظ ادبیات و سخنوری فوق‌العاده غنی است و به جرات می‌توان گفت حداقل در آسیا به قضاوت صاحب نظران، سوابق تاریخی و مدارک مستند بی‌نظیر است، قریحه سراییدن شعر و حتی به زبان شعر سخن گفتن جزء دیرینه‌ای از خوی و سرشت ذاتی و بومی قوم ایرانی محسوب می‌گردد و واژه‌هایی همچون شعر و شیدایی، ساغر و ساقی، می و معشوق، بهشت و شراب، باغ و گلستان، بلبل و بستان، انهار و چشمه سارها، جویبار و مرغزارها، گلها و ریاحین، چمن و سبزه زار، نخله^۱ و سرو سهی^۲، که اقلیم و طبیعت ایران، به مفهوم کشور «گل و بلبل» بدان مشهور گردیده، همواره با یکدیگر عجین گشته‌اند، بدین معنا که غالباً می‌بینیم شعرای نامی و نویسندگان چیره دست کشورمان به یمن تصورات عالی و قریحه خدادادی و قلم‌های سحر خویزش، با ترکیباتی موزون و ماهرانه از عناصر فوق‌الذکر (و دیگر عوامل موثر و سازنده)، در اشعار خود و مضامین ادبی، به خلق شاهکارهای بی‌نظیری موفق شده‌اند که قله‌های اندیشه و احساس بشری محسوب می‌گردند و هیچگاه نه تنها از ذهن روشن توده‌های مردم ایران خارج نمی‌گردد بلکه قصه‌ها و نوشته‌های شیرین آنان، مدام سینه به سینه نقل می‌گردد. و این کیفیت هنری- ادبی زمانی شدت و هیبت بیشتری می‌یابد که نام ابر

۱ - به معنای درخت خرما ← نخلستان

۲ - به معنای سرو راست و کشیده مثال از حافظ: چندان بود کرشمه و ناز سهی قدان کاید بجلوه سرو صنوبر خرام ما

سرزمینی همچون شیراز به میان آید که از بدو تاریخ کهن ایران، به یمن وضعیت اقلیمی و موقعیت استثنائی آن، جولانگاه بسی رادمردان جاودانی در این خطه بوده است «تو گویی لحظه‌ای که سخن لب به گفتن گشود خطبه شعر را بنام شیراز جاری کرد و شعر به اسم شیراز شناسنامه شد، آنگاه آوازه‌ی شهر راز در هیئت پرنده‌ای مفتّح، قله‌های دنیا را پرواز کرد و پنجره‌های نظامیه بغداد به هوای نغمه دلکش آن گشوده شد، حجره‌های مسجد جامع دمشق به صرف شهد دل‌انگیز کلامش زانو زد و باز شعر شیراز فراتر رفت و خال خیال رخ هندوان شد و قند بنگال^۱ را شکرین کرد، حکایت‌هایش را کاروان مصر و شام منزل به منزل قرائت کرد و ایمن به خانه رسید، چین و ماچین و فرنگ حکمت خویش را به لهجه شیخ و معرفت خواجه ترجمه کرد تا شیوه راه رفتن آموخت و باری شعر شیراز رها شده از رنگ و نژادها کتیه شد و ملل متحد جهان را نصیحت کرد^۲». و نیز وقتی که نام «باغ ارم»، سلطان باغ‌های شیراز - بازمانده از حدود دو هزار باغ در شهر جاودان برده شود که اخیراً هم مشمول ثبت جهانی در سازمان یونسکو، شده است و نزدیک به یک قرن و نیم پیش^۳، معماران سنتی و طراحان شیرازی (با تکیه بر دانش تجربی و بومی و ذوق و هنر فردی)، در این باغ، و با بکار گرفتن «عنصر آب»، که مهمترین و حیاتی‌ترین عنصر در باغ ایرانی است، آنچنان صحنه‌های بدیع و فرح انگیز، نوازشگر روح و آرامبخش جسم خلق نموده‌اند که بی‌شک شهرت باغ ارم از آنها نشأت گرفته است و اینها همه الهام بخش تالیف کتاب حاضر جهت مولف آن محسوب می‌گردد. شهر شیراز و باغ‌های آن در طول قرن‌ها پیوسته با یکدیگر، زمان را در نورددیده و از این روی «حکایات باغ‌ها و افسانه شیراز» جدایی ناپذیر به نظر می‌رسند تا آنجا که می‌توان گفت زنده بودن شیراز و شهرت جهانی آن (جدا از نامداران و مشاهیر آن) به لحاظ باغ‌های

۱ - اشاره به غزل معروف حافظ است: شکر شکن شوند همه طوطیان هند زین قند پارسی که به بنگاله می‌رود

۲ - از مقدمه کتاب «شیراز در شعر شاعران» نوشته عبدالرضا لطف الهی، رئیس انجمن ادبی شاعران فارس

۳ - تزئینات ناتمام باغ ارم پس از فوت حسن علی خان، در سال ۱۳۱۱ هجری قمری، توسط ابوالقاسم خان نصیر الملک به پایان رسیده که با احتساب شروع ساخت و ساز عمارت و منضمات آن، قدمت آن نزدیک به ۱۵۰ سال می‌باشد ولیکن پیشینه کهن باغ ارم به روایت تاریخ به حدود ۹۰۰ سال قبل باز می‌گردد.

زیبای آن نیز بوده است. در توصیف و مدحت^۱ شیراز: « بعضی از شعرا از هوای دل انگیز و فضای نزهت‌آور شیراز و باغات آن سخن گفته و بعضی دیگر کمالات و فضائل مردم آن را وصف کرده - جمعی دیگر از صنایع و حرف و یا آثار قدیمی و تاریخی صحبت نموده‌اند» که بنابراین در این کتاب، که بنام « افسانه‌ی شیراز و حکایت باغ ارم - گفته‌ها و ناگفته‌ها » نامیده شده است، به لحاظ موضوعیت آن، به برخی از شعرای معروف (و گزیده ای از اشعار نثر آنان)

و بخصوص « شیراز در شعر شاعران »^۲ و نیز به نویسندگان ارجمند و ادبای عالیقدر تاریخ ادبیات ایران که در شیراز متولد شده و یا پرورش یافته‌اند نیز اشاره گردیده شده که در متن بخش‌های مختلف کتاب مستقیماً و یا بصورت زیرنویس، به بخشی از آثار آنان مراجعه و با بضاعت مزجاء مؤلف تعریف گردیده و توصیف‌های لازم بعمل آمده است.^۳ و در این راستا یادمان نرود که : «مطالعه اساطیر یک قوم، در همه ابعاد آن، مارا یاری می‌دهد تا تاریخ رشد تمدن و فرهنگ آن قوم را که در اینجا مراد شیراز است باز شناسیم» و نیز به لحاظ تقدس^۴ آب و خاک و گیاهان و اشجار که از عناصر و ارکان اصلی در احداث باغ‌ها و شکل‌گیری آنها محسوب می‌شوند، تعاریف و بحث‌های مفصلی در این زمینه بخصوص در « **مورد عنصر آب که جهان هستی از آن حیات یافته**»، گردآوری شده است و در خاتمه آن، موضوع نتیجه‌گیری کلی (در خصوص ذاتی بودن تقدس باغ‌ها) که از بعد از سقوط سلسله ساسانی (و کم فروغ شدن باور ایرانیان نسبت به تقدس آب و خاک و گیاهان) قرن‌ها است در بوته فراموشی افتاده در اینجا به ویژه‌گی این تقدس توجه و یادآوری به عمل آمده است.

۱ - به نقل از مقدمه کتاب « اقلیم پارس»، تألیف سید محمد تقی مصطفوی

۲ - بخش کوتاهی از کتاب حکایت باغ ارم و افسانه شیراز به موضوع « شیراز در شعر شاعران» که کتابی جامع و نیکو به تألیف سیروس رومی می باشد اختصاص یافته است.

۳ - در این راستا از کتب تذکره مرآت الفصاحه - اثر شیخ مفید داور با تصحیح و تکمیل و افزوده های دکتر محمود طاووسی، تذکره هزار مزار به قلم عیسی بن جنید شیرازی به تصحیح و تحشیه دکتر نورانی وصال، شیرازنامه - زرکوب شیرازی به تصحیح و توضیح دکتر اکبر انجوی و بسیاری دیگر از منابع از جمله « نزهت الاخبار » میرزا جعفر خان حقایق نگار خورموجی و «دانشنامه آثار تاریخی فارس» نوشته کورش کمالی سروستانی استفاده شده است.

۴ - عناصر مذکور در دوران باستان، مقدس شمرده می شدند و در خصوص چگونگی قداست و نحوه احترام به آنها از منظر آئین زرتشتی بخصوص در عهد ساسانی به مطالب مفیدی « در بخش مربوط به توصیف این عناصر» اشاره گردیده شده است.

در مورد فرهنگ آب و سازه های آبی ایرانی در بافت باغ های ایرانی (که شرح موردی آن در خصوص باغ ارم است) و اثرات شگرف ذوق و سلیقه ایرانی در آفرینش بدیع سازه های آبی در باغ های تاریخی و لزوم « چاره آب » در باغ های قدیمی شیراز و چگونگی حل مسائل مربوطه در حفظ باغ ها و حفاظت از آنها و نیز نقش متقابل سازمان میراث فرهنگی کشور و یونسکو در معرفی هنر ایرانی به جهان، توصیفات و موضوعات متنوعی همراه با عکس ارائه گردیده است به نحوی که خوانندگان این کتاب در خاتمه حس خواهند نمود که بیش از عنوان کتاب، به اطلاعاتی جدید و مطالب متنوع و افزوده های مفید دیگری نیز دست یافته اند که این مفاهیم قبل از تألیف این کتاب، به صورت همزمان هیچگاه میسر نبوده است. در خاتمه پیشگفتار، ضروری است که از زحمات دوستان و عزیزانی که اینجانب را در تألیف این کتاب تشویق و همراهی نموده و از مساعدت های بی شائبه خود دریغ ننموده اند تشکر و قدردانی نمایم. در این راستا از تشویق های مداوم همسر در به پایان رسانیدن کتاب، خانم ها ساره افتخاری و فاطمه ارجمندزاده که در تایپ مطالب کتاب جدیت نموده اند و دوستان گرانقدر آقایان مهندس محمد رضا فرجود متخصص فرهیخته و مدیر با تجربه در امور آب که مشوق اصلی مؤلف در تهیه این کتاب محسوب می شود و مهندس سید محمود فهلیانی کارشناس عمران که در امر نشریات ادبی صاحب نظر و دارای ذوق فرهنگی می باشند و کمک های مؤثری در معرفی آثار سایر نویسندگان در این زمینه نموده اند و نیز از آقای مهندس حمید رضا ستاری رئیس محترم مجموعه باغ ارم و همکاران ایشان که با راهنماییها و توصیه های خود در تألیف کتاب بنده را مرهون الطاف خویش نموده اند و نیز از دوستان عزیزی که در ویراستاری این کتاب نهایت محبت را مبذول داشته اند تشکر و قدردانی می نمایم.

در خاتمه به آگاهی می رساند که عکس ها و پلان ساختمان باغ ارم در طبقات مختلف و نماهای ساختمان اصلی آن همگی توسط مؤلف کتاب تهیه گردیده مگر اینکه از منابع دیگری باشند که توضیح داده شده است.

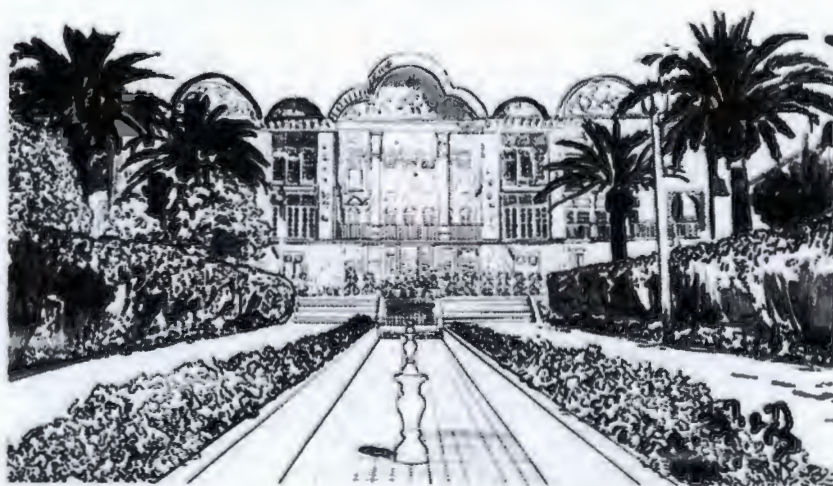
مهندس رحمت الله فرد سرهنگی

تصاویری از محوطه بیرونی و درونی بارگاه حضرت احمد ابن موسی، شاهچراغ (ع)
(عکاس: مؤلف کتاب - ۱۳۹۴)

تصویری از تابلو فرش باغ ارم که توسط یکی از هنرمندان تبریزی با استفاده از کرک و ابریشم در سال ۱۳۸۸ بافته شده است و شکوه و زیبایی این باغ قدیمی را در فصل تابستان به خوبی نمایان می‌سازد

طراحی سیاه‌قلم از باغ ارم، اثر خانم راحله قوی‌پنجه (سال ۱۳۹۰)

مقدمه:

باغ ارم شیراز، بعنوان یکی از قدیمی‌ترین باغ‌های ایرانی با حدود ۹۰۰ سال پیشینه تاریخی همواره مطرح بوده و مورد تمجید قرار گرفته و نظر مورخین را با توجه به اینکه سلسله‌های متفاوتی از تاریخ شیراز را در طول ۹ قرن به خود دیده جلب نموده است.

این باغ از آغاز پیدایش آن در عصر سلجوقیان [۵۹۰-۴۲۹ هجری قمری] تا اواخر دوره زندیه [۱۲۰۹-۱۱۶۳ هجری قمری] برابر مستندات تاریخی، پیوسته در اختیار فرمانروایان یا حکام محلی بوده است.

با انقراض سلسله زندیه در سال ۱۱۹۳ هجری قمری، و شروع سلسله قاجاریه [۱۳۴۴-۱۱۹۳ هجری قمری] باغ ارم مقرّ ایل قشقائی می‌گردد و یکی از خوانین ایل قشقائی موسوم به جانی خان به اتفاق پسرش محمد قلی خان اقدام به ساخت و ساز عمارتی ایلی در محل فعلی ساختمان مرکزی باغ (همراه و با لحاظ محوطه طویله) در شمال غربی باغ می‌نمایند که اینک به فرودگاه بال‌گرد و بخشی از گلستان رز، اختصاص یافته است.

در زمان سلطنت ناصرالدین شاه قاجار -۱۳۱۳-۱۲۶۴ هجری قمری- یکی از حکام فارس و کهکیلویه و بویر احمد و در زمره متمکنین و بزرگان پر قدرت محلی شیراز بنام مرحوم حاج

حسن علی نصیرالملک^۱، باغ ارم را از سران ایل قشقائی (حاج نصرالله خان ایلخانی) خریداری می نماید که بعداً (و به شرح آتی)، باغ ارم را بنام دخترش زینت الحاجیه می نماید، و مقدمات ساختمان فعلی را در آن فراهم می نماید؛ بدین معنا که چون کوچک ترین دختر وی^۲ (زینت الملک)، اولاد و وارث نداشته است، حسن علی نصیرالملک به داماد خود ابوالقاسم نصیرالملک، توصیه می کند که ساختمان باغ ارم را آنچنان نیکو و زیبا به اتمام رساند که دخترش پس از سکونت در آن، احساس تنهائی ننماید و به راحتی و با فراغ بال زندگی نموده و فقدان فرزند را فراموش نماید.

پس از فوت زینت الملک، ابوالقاسم نصیرالملک مالک باغ ارم می گردد و به واسطه علاقه به داشتن فرزند، همسر دیگری موسوم به بانو صفیه را اختیار می نماید که ثمره ازدواج مذکور، فرزندی بوده بنام میرزا عبدالله خان قوامی^۳ (مالک اسبق باغ ارم فعلی). که پس از مدتی در

۱ - مرحوم حاج حسن علی نصیر الملک از نواده های حاج ابراهیم کلاتر یا «اعتماد الدوله» صدر اعظم آقا محمد خان قاجار بوده است. از طرفی حاجی ابراهیم، فرزند حاجی هاشم شیرازی است و آبای ایشان در اصل از شهر قزوین بوده اند و وقتی به شیراز آمده اند با سلسله حاجی قوام شیرازی که معاصر و ممدوح خواجه حافظ بوده است وصلت کرده اند. سابقه کلاتری حاجی ابراهیم از سال ۱۲۰۰ هجری قمری بوسیله جعفرخان زند (پسر صادق خان- برادر کریم خان زند) بوده است. ضمناً میرزا فضل الله علی آبادی [نصیرالملک] که با حاج ابراهیم کلاتر احتمالاً منسوب بوده، از مستوفیان فتحعلی شاه و محمد شاه قاجار بوده، ولیکن نایبستی با حاج حسن علی نصیرالملک بانی اول باغ ارم اشتباه گردد. وی مدتی نیز وزارت ناصرالدین شاه را در ایام ولایت عهدی او داشته است، و پس از به سلطنت رسیدن ناصرالدین شاه مدعی صدارت بوده، اما پس از انتخاب امیر کبیر از این خیال مایوس و به وزارت فارس منسوب می گردد. بعد از عزل میرزا آقا خان، عنوان وزارت وظایف و اوقاف نیز یافته و متوفی به سال ۱۲۷۹ هجری قمری است..

۲- مرحوم حاج حسن علی نصیرالملک سه دختر داشته است که بزرگترین آنها، همسر محمد رضا خان قوام الملک می گردد و دومین دختر وی به همسری عطاءالدوله در می آید و کوچک ترین دخترش همسر ابوالقاسم نصیرالملک که خواهرزاده حسن علی نصیرالملک بوده می گردد. مرحوم حاج حسن علی نصیر الملک بنیان گذار باغ ارم فعلی، در سال ۱۸۷۶ میلادی برابر ۱۲۵۴ هجری خورشیدی و ۱۲۹۳ هجری قمری بنای مسجد نصیرالملک شیراز (واقع در محله گود عربان - خیابان لطفعلی خان زند) را نیز آغاز و در ۱۸۸۸ میلادی برابر ۱۲۶۶ هجری خورشیدی و ۱۳۰۵ هجری قمری پس از گذشت ۱۲ سال به اتمام می رساند. معمار مسجد نصیرالملک در حقیقت همان معمار باغ ارم یا مرحوم حاج محمد حسن معمار باشی بوده است.

۳ - در این مورد، به دست خط آقای عبدالله قوامی استناد شده است و مولف کتاب، صرفاً به انتقال مطالب عنوان شده (توسط ایشان) پرداخته است.

نتیجه تحولات و دست به دست‌های زیادی که صورت می‌گیرد و در متن کتاب بدان اشاره خواهد شد مالکیت وی منتفی، و باغ ارم در اختیار دانشگاه شیراز قرار می‌گیرد.

باغ ارم در سال ۱۳۵۳ در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده و تا قبل از انقلاب اسلامی، بصورت باشگاه اختصاصی دانشگاه شیراز مورد استفاده قرار می‌گرفته و پس از انقلاب اسلامی، تحت عنوان دانشکده حقوق و نیز کتابخانه جزئی از فضای علمی دانشگاه محسوب و از سال ۱۳۵۹ به بعد، با همت مسئولین دانشگاه شیراز بعنوان باغ گیاه‌شناسی ارم از آن استفاده شده است و سرانجام در تیرماه سال ۱۳۹۰ در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شد و این افتخار بزرگی برای شهر شیراز محسوب می‌شود و مضافاً شیراز که در گذشته به لحاظ باغ‌هایش شهرت جهانی داشته اینک با ثبت جهانی باغ ارم در سازمان مذکور، از اعتبار بیشتری در سطح جهان برخوردار می‌گردد که از جنبه‌های گردشگری و (جهانگردی) بسیار حائز اهمیت است. بعد از آن در بهمن ماه ۱۳۹۰، موزه سنگ نیز در قسمتی از عمارت مرکزی باغ دائر می‌گردد. با این اوصاف اینک می‌توان گفت که باغ ارم شیراز در حقیقت یک باغ چند منظوره است که جنبه‌های تاریخی - سنتی، تفریحی - تفرجگاهی، علمی - گیاه‌شناسی و اخیراً موزه‌ای را مجموعاً به خود اختصاص داده است و بدین لحاظ این باغ در کشور ما احتمالاً بی‌نظیر محسوب می‌گردد. ضمناً از آنجا که باغ ارم به ویژه از منظر گیاه‌شناسی نیز مطرح می‌باشد در این راستا رسالت و نقش این باغ در ارتقاء فرهنگ زیست محیطی و فعالیت گردشگری بخصوص گردشگری در شهر شیراز اهمیت زیادی پیدا نموده است که در این مقوله، در بخش‌های دیگر کتاب به آن اشاره شده است. سرانجام با توجه به عضویت باغ ارم در سازمان یونسکو و مراحل ثبت جهانی آن که تحت عنوان «باغ ایرانی روی میز یونسکو» طی گردیده در بخش اول این کتاب به «تعریف باغ ارم» اختصاص یافته، موضوعیت آن شرح داده شده، که ضمناً از عمده‌ترین انگیزه و علت انتخاب باغ ارم در نگارش این کتاب بوده است به شرح زیر می‌باشد.

سبب انتخاب باغ ارم در نگارش کتاب:

در ماهنامه داخلی گروه هتل‌های هما، مورخ اسفند ماه ۸۹ در صفحه ۴۱ آن تحت عنوان

«باغ ایرانی روی میز یونسکو» چنین گزارش شده است:

« به دنبال ثبت پنج اثر معنوی فرهنگ ایران در سازمان یونسکو که آبان ماه سال جاری در شهر نایروبی پایتخت کنیا صورت گرفت، ثبت ۹ باغ ایرانی در قالب پرونده (باغ‌های ایرانی) تیر ماه ۱۳۹۰ به عنوان سیزدهمین اثر ایران در یونسکو بررسی خواهد شد. کشور ما هر ساله دو سهمیه ثبت میراث فرهنگی در یونسکو دارد. تهیه پرونده «باغ‌های ایرانی» که حدود یک سال و نیم وقت گرفته است شامل ۹ باغ از ۷ استان کشور بدین ترتیب است؛ باغ ارم شیراز، باغ عباس آباد بهشر، باغ فین کاشان، باغ چهل ستون اصفهان، باغ شاهزاده ماهان کرمان، باغ پاسارگاد^۱، باغ پهلوان پور یزد، باغ دولت آباد یزد و باغ اکبریه بیرجند».

متعاقب آن در تاریخ سه شنبه ۷ تیر ماه سال ۹۰ در صفحه ۳۶ شماره ۸۷۴۱ روزنامه صبح خبر جنوب نسبت به ثبت جهانی باغ ارم و پاسارگاد چنین اعلام می‌شود: سیزدهمین اثر ایران در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شد. محمد حسن طالبیان مسئول تهیه پرونده «باغ ایرانی» اعلام کرد که «پرونده باغ ایرانی» - با اکثریت آرای اعضای کمیته میراث جهانی، بلافاصله پس از معرفی بدون پرسش و پاسخ، در فهرست میراث جهانی ثبت شد. وی کیفیت بالای پرونده و همچنین جامع و فنی بودن آن را عامل ثبت جهانی هر ۹ باغ موجود در پرونده «باغ ایرانی» دانست. سی و پنجمین اجلاس کمیته میراث جهانی یونسکو از ۲۹ خرداد ماه در

۱ - در این مورد بایستی گفته شود که باغ پاسارگاد در زمان کوروش کبیر بیان‌گذار سلسله هخامنشی احداث گردیده و بسیار زیبا و بزرگ بوده است. با قدم زدن در کنار کاخ اختصاصی کوروش، می‌توان آثار به جای مانده از آبگذرهای سنگی و حوضچه‌های مخزنی سنگی در مسیر آنها را که جهت آبیاری باغ طراحی شده بودند رویت نمود که نشان می‌دهد کاخ اختصاصی کوروش به وسیله یک تفرج‌گاه بزرگ (باغ وسیع) احاطه می‌شده است. در عهد کوروش این باغ در سرتاسر خاورمیانه فوق‌العاده مهم و شهرت زیادی داشته است و از چنین باغ پرشکوهی با احداث دیوارهای بلند در برابر چرای حیوانات و بادهای سخت حفاظت به عمل می‌آمده است در باغ مذکور با توجه به وجود چشمه‌سارها در اطراف آن و امکانات آبرسانی پیشرفته آن، انواع و اقسام میوه‌ها به وفور تولید می‌گردیده که همراه با نغمه‌های پرندگان خوش الحان و گل‌های زیبا محوطه بسیار دوست‌داشتنی را به وجود می‌آورده است ضمناً قسمتی از محوطه فوق‌الذکر، حالت پارک جنگلی داشته است که حیوانات رام شده‌ای نظیر شیر و ببر و پلنگ در آن نگهداری می‌شده است جزییات و طرح کلی باغ‌های کوروش کبیر که در حدود ۵۰۰ قبل از میلاد احداث گردیده است امروزه به شرح فوق به خوبی قابل رویت است و تحت عنوان باغ‌های پاسارگاد در حال بررسی توسط میراث فرهنگی ایران و سازمان یونسکو است باغ‌های پاسارگاد و ارم شیراز در سال ۱۳۹۰ همراه با هفت باغ دیگر ایران در فهرست میراث جهانی قرار گرفته و ثبت شده‌اند. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به کتاب «از پاسارگاد تا داراب» نوشته ورنر فلیکس دویتز، سیلویا ماتیسون با تدوین فرامرز غنی- سال ۱۹۹۷

مقر اصلی یونسکو در پاریس آغاز شده و تا ۸ تیرماه ادامه داشت. در این اجلاس پرونده «باغ ایرانی» شامل ۹ باغ به شرح فوق از سوی ایران معرفی و ثبت جهانی شدند (به شرح نقشه).

در مورد سبب انتخاب حکایت باغ ارم و شیوه نگارش آن اضافه می‌گردد که قبلاً در کتابهایی نظیر «باغ ارم» از انتشارات معاونت پژوهشی دانشگاه شیراز به سال ۱۳۸۴ با گردآوری و تدوین حمیدرضا شریف و «راهنمای مصور درختان و درختچه‌های باغ گیاه‌شناسی ارم شیراز» تألیف دکتر احمدرضا خسروی به سال ۱۳۹۱ از انتشارات دانشگاه شیراز، مطالب جالبی همراه با عکس‌های عالی و مناسب به چاپ رسیده است و نیز در کتابهای «پژوهشی در شناخت باغ‌های ایران و باغ‌های تاریخی شیراز»، فرهنگسرا تهران به سال ۱۳۶۵ نگارش علیرضا آریان پور و «باغ‌های ایران و کوشک‌های آن»، ترجمه مهین‌دخت صبا، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی تهران، سال ۱۳۸۳- با شرح جامعی از وضعیت کیفی و کمی باغ ارم شیراز و سایر باغ‌های تاریخی ایران آشنا می‌شویم که در خور تحسین است. در پایان جا داشت که به توصیف باغ ارم و تعداد زیادی از دیگر باغ‌های تاریخی شیراز که در کتاب «دانشنامه آثار تاریخی فارس» تألیف کوروش کمالی سروستانی به سال ۱۳۸۴ اشاره شده است توجه ویژه‌ای شود که از منابع بسیار غنی محسوب می‌گردد و اما در کتاب حاضر «افسانه‌ی شیراز و حکایت باغ ارم- گفته‌ها و ناگفته‌ها» ضمن اشاره به منابع فوق مطالب جدیدی آمده است که در کتاب‌های دیگر گفته نشده است که از مهمترین آن، ناگفته‌هایی پیرامون مقدس بودن باغ‌ها و چگونگی مالکیت بر باغ ارم و تحولات به وقوع پیوسته از بدو پیدایش آن تا چند دهه پیش و در پایان افسانه‌های شهر شیراز در لابه‌لای شعر شاعران ایران و جهان و بررسی پیشینه و تاریخ شیراز است که به تفصیل در بخش‌های مربوطه توضیح داده شده است.

و اما در باب «افسانه شیراز» و تاریخ وقایع اتفاقیه در آن و سرگذشت پیشینیان این سرزمین، مؤلف کتاب با دهها مطلب مواجه گشته است چرا که جدا از افسانه آن، تاریخ واقعی و پیشینه شیراز اولاً جزئی مهم و کلیدی از کل تاریخ ایران باستان بشمار می‌آید ثانیاً، این تاریخ به سه بخش تقسیم می‌گردد:

۱- پیش از اسلام ۲- پس از ظهور اسلام ۳- عصر انقلاب اسلامی که جهت احتراز از اطناب کلام و تکرار گفته‌های دیگر مورخان و نیز قناعت در شرح مطالب به توصیفی کوتاه و معقول از شیراز که به گواه آثار باستانی و تاریخی^۱ و واقعیت‌های عینی موجودیت و قدمت آن حتی قبل از عهد هخامنشی (یعنی هزاره سوم پیش از میلاد) شروع و بعنوان یکی از مراکز مهم ارتباطی و کلیدی در امپراطوری هخامنشی مطرح و به زمان‌های اشکانی و ساسانی گردونه اقتدار مدنیت گذشته آن همچنان در چرخش و حرکت بوده که حکیم ابوالقاسم فردوسی در این خصوص، اشعار زیبایی را در معرفی و توصیف شیراز در شاهنامه اختصاص داده است و این مطالب به اختصار در بخش مربوط به پیشینه شهر شیراز، منتقل گردیده و شرح کافی جهت آن داده شده است.

پس از ظهور اسلام، و در عصر حجاج ابن یوسف ثقفی (حدود نیمه دوم قرن اول هجری قمری)، نحوه شکل گیری و توسعه شیراز به افسانه مبدل می‌گردد که مضمون آن (به استناد سوابق و مدارک تاریخی) بیان گردیده است.

از طرفی توجه اقشار مختلف و بخصوص افراد فرهیخته به شهر شیراز و علاقه به مهاجرت و سکنی گزیدن در آن از اواخر قرن اول هجری قمری به بعد با آوازه و تحت عنوان شهری پیشرفته با نمادی از فرهنگ اسلامی-ایرانی با سرعت زیادی همراه بوده تا آنجا که در قرن پنجم هجری و در عصر سلجوقیان [۵۹۰-۴۲۹ هجری قمری]، این جنبش (یعنی مهاجرت اقشار مختلف مردم و همت مهاجرین جدید) در توسعه زیربنایی شهر شیراز و توجه به ایجاد فضای سبز با احداث باغ تخت و بعداً باغ ارم (توسط اتابک قراچه سلجوقی حاکم فارس به عهد سلطنت سلطان سنجر پسر ملک شاه سلجوقی) در بکرترین منطقه شیراز، و در دامنه مرغزارهای سرسبز، سبب شهرت بیشتر آن می‌گردد و ضمناً چهره‌ی زیباتری به شیراز می‌بخشد و این شهر به یمن طبیعت زیبا و بی مثال و خاک حاصلخیز و پر برکت آن و چشمه‌سارها و انهار فراوان و اراضی زرخیز آن، **همچون «مدینه‌ای فاضله» مرکز تجمع**

۱ در این کتاب، بواسطه موضوع آن فقط به چند اثر انگشت شمار از آثار تاریخی شیراز اشاره شده است

صدها هنرمند و پیشه‌ور و مشاهیر برجسته و دانشمندان و شعرای پرآوازه‌ای می‌گردد که نامشان در جهان طنین افکن شده است و مؤلف کتاب سعی وافر به معرفی تعدادی از آن نخبگان در قرون مختلف تاریخ شیراز « پس از ظهور اسلام » نموده است.

در کتاب جامع «گردهمایی مکتب شیراز»، که در سال ۱۳۸۷ توسط فرهنگستان هنر به چاپ رسیده است و مشتمل بر مجموعه چکیده مقالاتی تحت عناوین زیر است^۱ و به هنر، ادب و اندیشه در سده‌های هفتم و هشتم و نهم هجری قمری اختصاص یافته، کتاب جالب و مفیدی است که در کمتر منبع دیگری می‌توان سراغ نمود. پیش درآمد کتاب مذکور به قلم بهمن نامور مطلق دبیر کل گردهمایی مکتب شیراز گفتنی است:

« گاهی مجموعه شرایط گرد می‌آیند و فرصت‌ها و زمینه‌های فرهنگی ویژه‌ای فراهم می‌شود که گروهی از برجسته‌ترین شخصیت‌های انسانی، تقریباً در یک زمان بروز و ظهور می‌یابند و تحولات عمیقی را در رشته‌های مورد نظر و علاقه‌ی خود بنیان می‌نهند. روح دوران نیز موجب پیوند، نزدیکی و تعامل آن‌ها می‌شود. آثار آفریده شده توسط این شخصیت‌ها در نظر محققان ظریف و نکته‌سنج، دارای نزدیکی‌ها و شباهت‌های قابل توجهی است.

شیراز و فارس طی سه قرن (از قرن هفتم تا دهم) از چنین وضعیتی برخوردارند. تعداد شخصیت‌هایی که در این دوره ظهور کردند و شاخه‌های گوناگون معرفتی را بارور ساختند، به شمار در نمی‌آیند، حافظ، سعدی، قطب‌الدین شیرازی، میر سید شریف جرجانی، قاضی عضالدین ایجی، قوام‌الدین زین‌الدین شیرازی، جنید سلطانی و فرهاد نقاش تنها تعداد اندکی از بی شمار شخصیت‌های برجسته‌ی این دوران‌اند، در شیراز آن روزگار، نوزایی گسترده و ژرفی رخ نموده بود که تمام ابعاد معرفتی آن دوران را در بر می‌گرفت. خاستگاه بسیاری از این شخصیت‌ها شیراز یا فارس است، اما بسیاری دیگر نیز به شیراز آمدند تا از این چشمه‌ی زلال و جوشان معرفت سیراب شوند؛ شخصیت‌هایی از گرگان، نسف، تبریز، کرمان، اصفهان، و مناطق

۱- ۱. همایش نگارگری مکتب شیراز. ۲. همایش خوشنویسی مکتب شیراز. ۳. همایش هنرهای صناعی مکتب شیراز. ۴. همایش موسیقی شیراز. ۵. همایش معماری و شهرسازی شیراز. ۶. همایش حکمت و عرفان هنری شیراز. ۷. همایش ادبیات و زبان‌شناسی مکتب شیراز. ۸. همایش نسخه‌شناسی مکتب شیراز.

دیگر ایران روانه‌ی این دیار بسامان شدند. شیراز نیز پس از پرباری و باروری درخت معرفت، شاخه‌های ارجمندی همچون قوام‌الدین شیرازی را به دیگر مناطق رهسپار کرد تا از این آبادانی به اقتضای کشور هم بهره و نصیبه‌ای برسد».

تاریخ شیراز در عصر انقلاب اسلامی، با چندین پدیده بسیار مهم و سازنده همراه بوده است که از عمده^۱ آنها می‌توان به جنبش‌های سیاسی و مذهبی بر علیه رژیم پهلوی با همت مرحوم آیت‌الله شهید دستغیب که آغازگر انقلاب در سنگر سنتی یعنی مسجد جامع عتیق بوده اشاره نمود و بالاخره با اعلام شهر شیراز به عنوان سومین حرم اهل بیت توسط مقام معظم رهبری (در سال ۱۳۸۸) **شهر مبارک و فرخنده شیراز**، تقدس و حرمت خود را به یمن وجود مرقد مطهر حضرت احمد ابن موسی شاهچراغ (ع) و دیگر برادران آن بزرگوار، بار دیگر تجدید نموده است.

۱- ۱- تبدیل شدن شیراز به قطب مهم پزشکی کشور که از تبعات ان ترویج و توسعه امکانات بالقوه شیراز، عمل‌های جراحی منحصر به فرد در مراکز درمانی پیشرفته آن، با توجه به نزدیک بودن شیراز به کشورهای حوضه خلیج فارس و توانایی علمی و فنی قابل ملاحظه در پذیرش بیماران حوضه مذکور ۲- ارتقاء رتبه این شهر به لحاظ قرار گرفتن در جایگاه ممتاز قطب الکترونیکی کشور ۳- در مبحث اکوتوریسم (یا طبیعت گردی)، شهر شیراز با عنوان مرکز استان فارس و با تنوع آب و هوایی زیادی که در مقایسه با سایر نقاط کشور دارد از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است که نظر مقامات ارشد کشور در توسعه زیربنایی آن و توجه زیاده‌تر به ساختارهای فرهنگی آن به منظور جذب توریست بیشتر حالیه از اهمیت زیادی برخوردار است. ۴- شیراز در چندین سال به عنوان پایتخت فرهنگی ایران به برکت وجود آرامگاه‌های شعرای جاودان خود یعنی سعدی و حافظ، عنوان پایتخت فرهنگی ایران را به خود اختصاص داده بود که به دلایلی این افتخار فعلاً به شهر اصفهان داده شد که شایعاتی در اعاده به وضعیت سابق شنیده شده است. ۵- توجه مسئولین محترم شیراز نسبت به تبدیل آن به قطب قرآنی کشور. ۶- از آنجا که استان فارس به مرکزیت شیراز بزرگترین صادر کننده فرش دست باف کشور است و بافندگان هنرمند شیرازی و استادکاران بی‌نظیر شهرستان‌های دیگر استان فارس در این امر سهمیم هستند، خوشبختانه حجم معاملات فرش دستباف شیراز و غیره در بازار وکیل و سایر نقاط، بسیار قابل توجه و پُررونق است و عمده صادرات آن به کشورهای حاشیه فارس، آلمان و آمریکا است. ۷- فرودگاه بین‌المللی شیراز حالیه سومین فرودگاه بزرگ کشور بلحاظ درآمدزایی و تجاری محسوب می‌شود ولیکن بلحاظ طراحی محوطه و فضای سبز و هنر معماری زیبا شناختی، رتبه اول را در بین فرودگاه‌های کشور احراز نموده است.